

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2015

SARA BERTALANIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

SARA BERTALANIČ

Petanjci med drugo svetovno vojno

Diplomsko delo

Študijski program:

Etnologija in kulturna antropologija - D

Mentor: red. prof. dr. Božidar Jezernik

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

Najprej bi se zahvalila mentorju profesorju dr. Božidarju Jezerniku za usmerjanje in pomoč pri izdelavi diplomske naloge. Velika hvala mojim sogovornikom, brez katerih izdelava te diplomske naloge sploh ne bi bila mogoča in teti Veri, ki mi je bila v veliko pomoč pri organiziranju pogovorov. Hvala babici in dedku za vsa njuna pripovedovanja o preteklosti. Prav tako hvala za spodbujanje in podporo bratu Ninu, fantu Tadeju, prijateljicam ter sorodnikom. Največja zahvala pa gre mojima staršema, Marjanu in Bojani, ki sta mi omogočila študij ter mi vso študijsko pot stala ob strani.

IZVLEČEK

Petanjci med drugo svetovno vojno

V diplomskem delu sem se ukvarjala z obdobjem druge svetovne vojne na Petanjcih. Preko literature o dogajanju v Prekmurju in intervjujev z vaščani, ki so doživeli vojno, sem analizirala ter predstavila to obdobje zgodovine vasi, takratna družbena dejstva, kako so živeli Petanjčani med vojno. Vključila sem tudi primerjavo z Goričkim, kjer je analizo o doživljanju druge svetovne vojne opravila Ivanka Huber. Druga svetovna vojna se je za Prekmurje začela z desetdnevno nemško zasedbo, nato pa so oblast prevzeli Madžari. Madžarska okupacija je bila mila, usmerjena v propagando, zato je večina prebivalstva živela naprej ustaljeno in se prilagodila spremembam, ki jih je okupacija prinesla. Z vojnim bojiščem so se od bližje srečali tisti, ki so bili vpoklicani v vojsko in z njimi njihovi sorodniki. Od nemškega prevzema kontrole nad ključnimi položaji v madžarski državi pa so se začele spremembe. Ko so prišli v Prekmurje Rusi, se je za Petanjce začelo najhujše obdobje vojne, saj je bila vas ena izmed tistih, kjer je pet tednov potekala fronta na Muri. Nemci so z desnega brega reke obstreljevali vasi ob Muri, med temi boji pa so bili vaščani izseljeni.

Ključne besede: Petanjci, druga svetovna vojna, doživljanje vojne

ABSTRACT

Petanjci between the Second World War

In my diploma paper I focused on a period between the Second World War in Petanjci. My purpose was to analyse the historical facts in Prekmurje and to explore various impressions by local villagers. Among the interviewees there was also Ivanka Huber who helped me with analysis and comparison between Petanjci and Goričko. The Second World War in Prekmurje started with a German occupation which lasted ten days. Later on, this area was occupied by Hungarians who focused on local propaganda. That resulted in living peaceful everyday life or in adjusting lifestyle because of the local occupation. However, people who faced with the war participated in the mandatory army. Radical changes were caused by Germans in Hungarian area and that also lead to great arrival of the Russians in Petanjci. That slowly continued to the five-day battle on Mura when Germans attacked from the right bank of the river and consequently, all local villagers were evicted as soon as possible.

Key words: Petanjci, the Second World War, personal experiences

KAZALO VSEBINE

1. UVOD.....	1
2. METODOLOGIJA RAZISKOVANJA.....	2
3. GEOGRASKO-ZGODOVINSKA UMEŠTITEV VASI.....	3
3.1 Družbeno-geografske značilnosti.....	3
3.2 Zgodovina vasi.....	5
4. PREKMURJE IN MADŽARSKA ZUNANJA POLITIKA OD TRIANONSKE POGODBE DO OKUPACIJE.....	7
4.1 Prekmurje med vojnama.....	7
4.2 Madžarska zunanja politika.....	9
4.3 Petanjci pred začetkom okupacije.....	10
5. NEMŠKA OKUPACIJA PREKMURJA.....	11
6. ŽIVLJENJE POD MADŽARSKO OBLASTJO DO MARCA LETA 1944.....	13
6.1 Madžarska okupacija.....	13
6.2 Uprava.....	14
6.3 Državljanstvo in služenje vojske.....	15
6.4 Šola in izvenšolska propagandna dejavnost.....	16
6.5 Prehajanje reke Mure.....	19
6.6 Odpor.....	20
7. ČAS OD MARCA 1944 DO MAJA 1945.....	21
7.1 Mobilizacija.....	22
7.2 Šola, »menekulti«, sezonsko delo.....	23
7.3 Odpor.....	24
7.4 Prihod Rusov, fronta na Muri.....	25
7.5 Konec vojne.....	28
8. ZAKLJUČEK.....	29
8.1 Summary.....	31
9. LITERATURA.....	33
9.1 Internetni viri.....	34
10. USTNI VIRI.....	35
11. SEZNAM PRILOG.....	36

1. UVOD

Diplomsko delo je nastalo v okviru seminarja Socialni spomin in kulturna dediščina, pri katerem sem se že v drugem letniku ukvarjala s temo, povezano z mojo domačo vasjo. Takrat sem naredila raziskovalno nalogo o Vrtu spominov in tovarištva, in sicer sem analizirala vsakoletno mladinsko prireditev v Vrtu ter se ukvarjala z odnosom vaščanom do Vrta. Lahko bi rekla, da je Vrt nastal kot »posledica« druge svetovne vojne oziroma da Vrta v taki obliki kot je, ne bi bilo, če ne bilo te vojne, saj je nastal kot spomin in opomin na vojne grozote. Ob prebiranju literature sem se seznanila tudi z dogajanjem na Petanjcih in se odločila, da se bom v svoji diplomski nalogi ukvarjala s tem vojnim obdobjem na Petanjcih, saj je pomembno vplivalo na življenje vaščanov. Na odločitev za temo je vplivalo tudi dejstvo, da živim v tej vasi skupaj z dedkom in babico, ki »neprestano« pripovedujeta »kak je inda bilou«. Intervjuji z njima in drugimi sovaščani, ki so doživeli drugo svetovno vojno, predstavljajo bistveni del moje raziskave. Pomembno delo za mojo nalogo pa je tudi raziskava Ivanke Huber: »Občutenje druge svetovne vojne na Goričkem«, kjer je avtorica prav tako preko intervjujev analizirala to obdobje življenja prebivalcev Goriškega. Njeno delo mi je bilo dragocena osnovna usmeritev pri lotevanju raziskovanja, prav tako pa sem avtoričine ugotovitve v določenih poglavjih vključila kot dopolnitev k orisu dogajanja v Prekmurju in kot primerjavo z dogajanjem na Petanjcih. Kot je zapisala Hubrova v uvodu: »Noben spomin ni enak drugemu, sploh pa ne individualni spomini, ki ne temeljijo vedno na dejstvih in niso vedno objektivni. Vendar pa je mogoče iz niza spominov izluščiti takratna družbena dejstva.« (2012: 77, 78). To je tudi namen mojega diplomskega dela, preko literature o dogajanju v Prekmurju in spominov sogovornikov analizirati ter predstaviti takratna družbena dejstva oziroma kako so živeli vaščani Petanjcev v tem obdobju. Pri tem moram omeniti, da so to spomini ljudi, ki so bili v tistem obdobju predvsem otroci, nekateri mladostniki, kar je vplivalo na njihovo doživetje tistega časa, njihovo vpetost v dogajanje in tudi na zdajšnje spominjanje tega obdobja. Moj cilj je bil raziskati kakšen odnos so imeli najprej do kratke nemške zasedbe in nato do skoraj štiri leta trajajoče madžarske okupacije. Nadaljnje sem želela ugotoviti, kako so živeli pod madžarsko oblastjo. Reka Mura je spet postala meja med dvema državama, Prekmurce je ločevala od preostalih Slovencev, Petanjci pa so bili eden izmed krajev, kjer je bila postavljena carina med madžarsko in nemško državo. Tako je bil eden izmed mojih ciljev posvetiti pozornost tudi tej meji, kako je bilo s prehajanjem, kako so jo doživljali ljudje v tistem času. Cilj moje naloge je bil še raziskati do kakšnih sprememb je

prišlo v življenju vaščanov, ko sta nemška vojska in Gestapo prevzela kontrolo nad ključnimi položaji na Madžarskem. Nazadnje pa, glede na prebrano literaturo in intervjuje lahko rečem »najpomembnejše« obdobje v vojni za našo vas, to je bil prihod Rusov in pet tednov trajajoča fronta na Muri. V tej zadnji fazi vojne so se vaščani najbolj neposredno srečevali z vojno, saj je bila naša vas ena izmed tistih, kjer je potekala fronta. Ob približevanju le-te so se morali skrivati po kletih, ko pa se je začela pa so se morali izseliti z vasi. Po koncu vojne so se vrnili v bolj ali manj uničeno vas, ostali so brez marsikaterih dobrin, nekateri pa so ostali tako rekoč skoraj brez vsega.

2. METODOLOGIJA RAZISKOVANJA

Delo je sestavljeno in teoretskega in empiričnega dela. Pri teoretskem delu sem predelala literaturo o drugi svetovni vojni v Prekmurju in tako pri vsakem poglavju na kratko predstavila razmere v Prekmurju, nato pa se osredotočila na Petanjce. Delo je zastavljeno tako, da je naprej opisana vas in kratka zgodovina Prekmurja ter madžarske zunanje politike od Trianonske pogodbe do začetka druge svetovne vojne. Sledi druga svetovna vojna, pri kateri sem poglavja ločila na nemško okupacijo, madžarsko okupacijo, življenje pod Madžarsko do pomladi 1944, čas od pomladi 1944 do aprila 1945 in nazadnje prihod Rusov ter fronta na Muri. Kot sem že prej zapisala, je pri vsakem poglavju predstavljeno dogajanje v Prekmurju, nato pa analizirano dogajanje na Petanjcih in pri določenih poglavjih primerjava z Goričkim. Temelj naloge so intervjuji. Odločila sem se za nestrukturirani tip intervjujev, za katere bi rekla, da niso bili intervjuji, ampak bolj pogovori, ki so se vedno »zavlekli« tudi v druga obdobja sogovornikovega življenja in trenutna stanja na svetu. Sogovornikom sem v veliki meri pustila, da so mi pripovedovali o svojem dožemanju tedanjega časa, saj sem na ta način izvedela tudi katerim dogodkom so dajali prioritete, kaj jim je ostalo v spominu, kako so gledali na tisti čas in jih vmes le usmerjala ter postavljala vprašanja, ko me je zanimalo še kaj dodatnega ali ko niso vedeli kje bi nadaljevali. Intervjuje sem prevedla iz narečja v slovenski jezik in jih zapisala v obliki teksta. Opravila sem deset intervjujev z dvanajstimi sogovorniki. Z enim sogovornikom sem intervju ponovila. Šest sogovornikov je bilo moških in šest žensk. Ker so vsi sogovorniki podpisali izjavo, da dovoljujejo objavo osebnih podatkov, bom v tekstu uporabljala njihova imena in priimke, pri citiranju na koncu naloge pa so zapisane tudi njihove letnice rojstva. Rojeni so bili v naslednjih letih: 1924 (1), 1927 (1), 1928 (1), 1929 (2), 1930 (1), 1931 (1), 1932 (2), 1934 (1), 1935 (1), 1936 (1). Pri treh

intervjujih sta sodelovala po dva sogovornika, in sicer Gumilar Josefa in Gumilar Mirko, ki sta mož in žena, prav tako mož in žena Debelak Karel in Debelak Marija ter sogovornici Ljuboja Marija in Kolman Marjeta, ki sta sosedi. Sogovornika Gabor Viktor in Debelak Marija sta brat ter sestra, enako Debelak Karel ter Granfola Veronika. Sedmim sogovornikom sem naknadno zastavila še eno vprašanje, kar je pozneje tudi zapisano.

3. GEOGRASKO-ZGODOVINSKA UMESTITEV VASI

3.1 Družbeno-geografske značilnosti

Petanjci so največja vas v občini Tišina, v kateri je po podatkih za januar 2014 živel 673 prebivalcev v 277 gospodinjstvih (<http://www.tisina.si/>, 1. 2. 2015). Gre za razpotegnjeno obcestno naselje ob reki Muri na nadmorski višini 196 metrov. Naselje je dolgo okoli 3 kilometre in leži v večini ob glavni cesti Maribor–Murska Sobota. Deli se na Dolnje, Srednje in Gornje Petanjce. Gornji Petanjci se preko reke Mure, za prečkanje katere je zgrajen betonski most, raztezajo tudi na njen desni breg, kjer raste drevje (Krajevni leksikon Slovenije 1980, Krajevni leksikon Slovenije 1995). Vas meji na zahodu ob umetno speljanem potoku Kučnica na Avstrijo, na severu jo loči od Tišine obdobjni potok Rdjajca, na jugu zajema omenjeni ozek pas na desni strani reke Mure, meji pa tudi na Murske Petrovce, za katere se na Gornjih Petanjcih odcepi glavna cesta. Za večje komplekse v vasi obstajajo ledinska imena: Ogradnica, Trebeži, Čistine, Njivčice. Del vaške površine je porasel z gozdom, v katerem uspevajo jelše, akacije in vrbe (Krajevni leksikon Slovenije 1980).

Leta 1972 je bil ob levem bregu reke Mure dograjen trden obrambni nasip, ki vas varuje pred poplavami. Nasip je odrezal na Srednjih in Dolnjih Petanjcih stranske rokave Mure, ki se imenujejo zatoni ali mrtvice (Krajevni leksikon Slovenije 1980). Ostanek rečnega rokava Stare Mure je velika mlaka Zaton. Zaton je rečno jezero, sestavljeno iz treh vodnih površin, ki jih obdaja večje, občasno poplavno gozdno območje z vrbo, jelšo, brestom in hrastom Dobom. Tla so porasla s šopi šašev. Po celotni površini je prepredena rastlinska odeja vodnih leč, najmanjših cvetnic v rastlinskem svetu. Posebnost Zatona je, da tu raste vseh pet slovenskih predstavnikov lečevk (Firbas 2005: 58, 59). Zaton je poleg tega, da je naravna znamenitost, znan tudi kot turistično-rekreativni center, saj se tu nahaja konjeniški klub ob katerem je prostor za ribolov in piknike (<http://www.tisina.si/>, 1. 2. 2015; Köleš 2006: 9).

Poleg Zatona so naravna znamenitost v vasi tudi petanjski vreli na desnem bregu Mure. V bližini reke stoji čistilna naprava, ob reki, vendar ne na istem mestu, se nahaja tudi dobro znani Kajak kanu in rafting klub »Most Petanjski«, ki organizira spuste po Muri. Vas ponuja še eno adrenalinsko dejavnost, to je v naravnem okolju urejen poligon za paintball (<http://www.tisina.si>, 1. 2. 2015). Sakralni objekti, ki so jih lahko ogledamo v vasi, so tri kapele. Kapelo Marije Pomočnice sta zgradili družini Šiftar in Debelak po koncu 1. svetovne vojne, ko sta se prijatelja in sorodnika srečno vrnila iz prve svetovne vojne. Ob vhodu v kapelo sta postavljeni dve spominski pološči, ena padlim vaščanom v 1. svetovni vojni, druga padlim vaščanom v 2. svetovni vojni. Kapela na pokopališču je nagrobna kapela družine Vogler in je bila zgrajena okrog leta 1905 (Jug Šadl, Ribaš 2012: 8; <http://www.dr-siftar-fundacija.org/>, 1. 12. 2015). Kapelo sv. Florijana, ki je tretja kapela, bom na kratko opisala pri zgodovini vasi. Prav tako bosta pri zgodovini opisana dvorca, Bátthyanyjev, ki še stoji, in Nádasdyjev, ki se ni ohranil. V vasi stoji na križišču, kjer se cesta za Radence odcepi proti Murskim Petrovcem, kamniti križ (Jug Šadl, Ribaš 2012: 7–9). Posebna znamenitost vasi je Vrt spominov in tovarštva, ki je kot posebni spominski park zaščiten kulturni spomenik. Nastal je kot simbolni spomin in opomin na grozote 2. svetovne vojne in vojn nasploh. Ustanovitelj Vrta, ki se razprostira na 1,5 ha površine in v katerem je zasejanih skoraj 500 drevnin, je dr. Vanek Šiftar. Vrt je prizorišče različnih strokovnih in znanstvenih srečanj, razstav ter prireditev. V njem ima sedež Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, ki z Vrtom tudi upravlja (Jug Šadl, Ribaš 2012: 13). Leta 2009 je začela z delovanjem enota Znanstveno raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki ima sedež v Vrtu (Jug Šadl, Ribaš 2012: 10).

Slika 1: Spominska plošča padlim vaščanom med drugo svetovno vojno na kapeli Marije pomočnice

3.2 Zgodovina vasi

Vas je bila prvič omenjena leta 1229 kot Pethenegh. Tega leta je lastnik posesti Petan, po katerem naj bi kraj tudi dobil ime, prodal večji del svojih zemljišč rodbini Nádasdy. Ime vasi se je potem večkrat spremenilo: Pethenye (1233), Pethenyed (1238), Petined (1265), Peteunych, Petanicz (1348), Pethenicz (1462), Pethanyecz (1472), Petanz (1786). Konec 19. st. so jo madžarske oblasti preimenovali v Széchényikút (Kuzmič 2000: 85).

V začetku 13. stoletja so bile tu obrambne utrdbe pred tedanjo ogrsko-nemško mejo pri Radgoni (Kuhar 1985: 3). »Petanjci se pojavljajo leta 1365 in 1366 kot otočno ozemlje, izločeno iz zemljišča Belmura¹. V listini iz leta 1347 so iobagioni² iz kraja Mesynich³ skupaj

¹ Belmura je obsegala posest Murske Sobote in širše okolice v smeri proti Muri in Radgoni.

² Mejni stražarji v službi zemljiških gospodov.

³ Sosednja Tišina.

z iobagioni iz Belmure dolgo časa nasilno uživali petanjsko zemljišče, ki je bilo v lasti rodbine Nádasdy. Zaradi spora je prišlo do razmejitve« (Kuzmič 2000: 85).

V vasi je nekoč stal Nádasdyjev grad, za katerega se ne ve kdo ga je zgradil in kdaj je bil porušen. Nanj spominjata ledinsko ime Kastelišče in nenavadna konfiguracija tal. Ob popisu leta 1621 ali 1627 je bil grad med redkimi enonadstropnimi stavbami v Železni županiji. Ob koncu 16. stoletja, v času protireformacije, je ta grad nudil začasno bivališče protestantom, ki so se umikali iz Avstrije, med temi je bil tudi astronom Johannes Kepler. Zaradi tega nudenja bivališča se je vas pojavila v tisku. Leta 1698 je potekala cerkvena vizitacija, ki razkriva, da je bilo takrat na Petanjcih 311 prebivalcev, kar je za takratne razmere veliko, saj je imela manj prebivalcev celo Murska Sobota. Večina od teh prebivalcev, razen desetih, je bila luteranske vere. V tej drugi polovici 17. stoletja je tudi za dalj časa zamrlo zgodovinsko dogajanje na Petanjcih. Grof Franc Nádasdy se je povezal z grofom Zrinjskim in bil vpleten v znano zaroto grofov Zrinjski-Frankopan, zaradi katere je bil leta 1671 obglavljen (Kuzmič 2000: 85, 86).

Ena od znamenitosti vasi, ki sem jih naštela prej, so izviri slatine na Gornjih Petanjcih. Petanjski vrelec je bil od leta 1868 v lasti veleposestnika Voglerja. Vrelec na desnem bregu reke Mure je začelo leta 1883 izkoriščati podjetje Petanjska slatina, po 2. svetovni vojni pa ga je prevzela Radenska iz Radencev (Kuzmič 2000: 86).

V 19. stoletju bi naj bil sezidan Báltthyanyev dvorec. To je graščina, ki je bila pred vojno v lasti grofa Báltthyanyja, danes pa še stoji v malo predelani obliki. Dvorec je visokopritliččen, podkleten, zgrajen iz opeke in prezidan v tlorisu velike črke T. Okrog njega je bil nekoč park. Ob graščini stoji na umetno narejenem hribčku kapela sv. Florijana, ki je najstarejša kapela v tišinski župniji. Prvotna kapela je bila sezidana že leta 1756 po naročilu vdove grofa Emerika Nádasdyja. Leta 1900 so jo porušili in leta 1902 dokončali novo. V njeni neposredni bližini se nahaja opuščen slatinski vrelec (Kuzmič 2000: 86).

4. PREKMURJE IN MADŽARSKA ZUNANJA POLITIKA OD TRIANONSKE POGODBE DO OKUPACIJE

4.1 Prekmurje med vojnama

Madžarska je s podpisom pogodbe v Trianonu, do katerega je prišlo 4. 6. 1920, izgubila veliko ozemelj. Preko 3 milijone Madžarov je pripadlo drugim državam in postalo narodna manjšina (Fujs 1997: 175). Madžarski aristokrati, klerikalni kapital in militaristi so naprej obračunali z ostanki sovjetske revolucije, ki je na Madžarskem izbruhnila po 1. svetovni vojni in so jo zatrli s pomočjo drugih držav, nato pa so začeli borbo za revizijo trianonske pogodbe. V tem obdobju sta nastali gesli "Nem, nem, Soha! (Ne, ne, nikoli!)" in "Mindent vissza! (Vse nazaj!)" (Kokolj 1977: 381). Ta gesla so označevala, da se ne bodo nikoli sprijaznili z izgubo ozemelj. Eno izmed teh ozemelj je bilo tudi Prekmurje in tudi tu je bila ves čas prisotna promadžarska propaganda ter dejavnost za revizijo trianonske pogodbe, najbolj intenzivno v prvi polovici dvajsetih let (Fujs 1997: 175.)

Prekmurci so bili po tisočletni pripadnosti madžarski državi združeni s preostalimi Slovenci v Kraljevini SHS. Po združitvi so dobili svoje šole, slovenske knjige, uvedeno je bilo uradovanje v slovenskem jeziku (Godina 1980: 7, 8). Uvajanje slovenskega knjižnega jezika v ta prostor je povzročalo veliko nasprotij. Te je povzročalo tudi slabo in počasno reševanje socialnih problemov (Fujs 1997: 183). Agrarna reforma je bila izvedena le delno. V Prekmurju je bilo 72 % (okoli 67. 000 ha) obdelovalne zemlje. 31 % (20. 677 ha) te zemlje je bilo v rokah dvanajstih tujerodnih veleposestnikov. Do končne likvidacije agrarne reforme je prišlo v roke 9829 agrarnih interesentov 56 % te zemlje (11. 636 ha). Čeprav ni bila izvedena do konca, je bila agrarna reforma največja socialnopolitična pridobitev Prekmurcev. Predvojna polfevdalna kapitalistična krajina se je spremenila v kapitalistično, s tem pa se je pomembno spremenilo gospodarsko življenje kmečkega sloja. Nekdanji najemniki in poljedelski delavci so postali lastniki novih gospodarstev, na katerih so se mogli vsaj za silo preživljati, znatno število kočarjev je prešlo v sloj malih kmetov, nastale pa so tudi nove srednje kmetije. Število kočarjev in majhnih posestnikov se je v ravnini znižalo na 40 %, na Goričkem pa je ostalo skoraj po starem. Kljub napredku pa je bilo leta 1939 še vedno 27 % gospodarstev, ki so imela manj kot 2 ha, ter 72 % gospodarstev, ki so imela manj kot 5 ha. Zemljo so dobili v glavnem interesenti v ravnini, saj so imeli tu veleposestniki svojo posest, na Goričkem, kjer so bili

najrevnejši predeli, pa je zaradi gozdnega maksimuma gozd ostal veleposestnikom in kmetje niso dobili skoraj nič. Prav tako niso dobili zemlje obmejni Madžari, saj do agrarne zemlje niso imeli pravice. Kočarji, najemniki in poljedelski delavci, ki so dobili zemljo, so je dobili premalo za gospodarsko samostojnost. Težava pri tej zemlji je bila tudi, da so morali za njo plačati odškodnino. Zaradi tega so se mnogi zadolževali ter hodili na sezonska dela (Kokolj 1984: 589–591). Sezonsko delo je bilo nujno tudi zaradi problema prenaseljenosti pokrajine, ki ni bil rešen. Poleg sezonskega dela so ta problem reševali tudi z izseljevanjem. V tem obdobju je sicer prišlo do pospešitve trgovine in prometa, prav tako so bili omogočeni začetki prekmurske industrije, vendar je bilo v Prekmurju zarodkov kapitala zelo malo (Godina 1980: 7, 8).

Do sprememb je prišlo tudi v politiki. Z novo državo so v pokrajino prišli politični boji. V ospredje je prišlo nekaj osebnosti, okrog katerih so nastale politične skupine s svojimi prepričanji in med katerimi so bila nenehna trenja do začetka vojne, katera so se izražala na različne načine, med drugim skozi časopisje, ki so ga izdajali. Politično premoč je imel upokojeni katoliški župnik Jože Klekl, ki je nastopal proti naprednim socialnim gibanjem, svaril prebivalstvo pred socializmom in komunizmom ter se bal industrializacije. Naslonil se je na Slovensko ljudsko stranko. Klerikalcem se je s Kleklom pridružila tudi katoliška duhovščina. Evangeličanska duhovščina se je čutila ogrožene od klerikalcev, zato so se zavzemali za velikosrbski centralizem ter si želeli ponovne priključitve Prekmurja k Madžarski (Godina 1980: 8, 9). Evangeličanski duhovniki so Madžare videli kot svoje sobrate po veri, sebe so imeli za Vende, drugačne od Madžarov, pa tudi drugačne od Slovencev (Fujs 1997: 182). Drugi pomemben politik je v tem obdobju postal Josip Benko, največji industrialec v Prekmurju, kateremu nacionalnost ni bila pomembna. Drugače pa je bilo z Gezo Hartnerjem in njegovim posinovljencem Ferdinandom, ki sta ostala zvesta Madžarski. Okrog leta 1930 se je pojavila v političnem življenju nova sila, prekmurska mladina. Mladina, ki se je šolala na univerzah, se je v slovenskih kulturnih središčih srečala z idejami in trenji, ki so bile takrat aktualne v slovenskem narodnem in socialnem življenju, z naprednimi spoznanji. To so prenašali v Prekmurje. Hoteli so aktivno posegati v reševanje socialne in kulturne problematike Prekmurcev. Nekateri od teh so med vojno začeli voditi narodnoosvobodilni boj. Leta 1938 je bil ustanovljen Mestni komite Komunistične partije Slovenije s sekretarjem Štefanom Kovačem (Godina 1980: 9-21).

Privržencev madžarske države in revizionizma je bilo v Prekmurju veliko. Že zgoraj je bila omenjena evangeličanska duhovščina, prav tako Hartner in njegovi privrženci. Za madžarsko

državo so bili tudi pripadniki madžarske narodnostne skupnosti, ki je po priključitvi Prekmurja k Jugoslaviji ostala pod Jugoslavijo. Ti so predstavljali okrog 17 % prebivalstva in se s tem, da so postali manjšina, niso enostavno sprijaznili. Njihovo vključitev je oteževala tudi država, ki je bila do tega obmejnega prostora zelo nezaupljiva in se je zato odločala za razne ukrepe, eden izmed primerov je naseljevanje kolonistov iz Primorske in Istre v obmejne predele. Ti kolonisti so lahko dobili agrarno zemljo, pripadniki manjšine pa ne. Država se je za te ukrepe odločala, ker so v Prekmurju mnoge pomembne politične in gospodarske pozicije ohranili Madžari, predvsem v Dolnji Lendavi. V Murski Soboti je bilo nekoliko drugače, vendar pa je tu z velikim delom kapitala upravljala Prekmurska banka, ki je bila v lasti Nándorja (Ferdinanda) Hartnerja, ki je bil tudi več let soboški župan in banski svetnik. V Prekmurju je bila tudi kar številna, gospodarsko močna skupnost Judov. Ti so se začeli sem naseljevati v drugi polovici 18. stoletja, predvsem iz madžarskega prostora. Po narodnosti so se mnogi opredeljevali za Madžare ali Nemce, glede na to od kod so prihajali ali kje so imeli sorodstvo. V tem času je v pokrajini izhajalo tudi kar nekaj s svojo vsebinsko usmerjenostjo izrazito protijugoslovanskih časopisov (Fujs 1997: 179–181).

4.2 Madžarska zunanja politika

Na Madžarskem so revizionisti nenehno dokazovali, da na posameznih območjih v Jugoslaviji živi madžarsko ali nemško prebivalstvo. S tem so si lastili pravico do teh območij. Za območje Prekmurja sta bila najbolj dejavna dr. Sándor Mikola in dr. Helmut Carstanjen. Mikola je bil urednik iredentističnega časopisa Domovina, predsednik sekcije za Prekmurje v Ligi za revizijo, organizator številnih mitingov ob madžarski meji in avtor knjižice o izvoru Prekmurcev z naslovom »Vendstvo v preteklosti in danes« (Fujs 1997: 297). Carstanjen pa je bil sodelavec graškega časopisa Ljudska zaveza za nemštvo v tujini. Zaradi njegovega članka o Nemcih v Prekmurju so nastali konkretni nemški načrti o prihodnji ureditvi slovenske Štajerske in Prekmurja, prvič izdelani leta 1940. Trdili so, da so vzhodni deli Prekmurja madžarski, zahodni pa nemški. Območje vmes je bilo definirano, da tam živijo Prekmurci, ki so del slovenskega naroda, ampak imajo zaradi posebnega zgodovinskega razvoja posebno obliko in se na vzhodu nagibajo k Madžarski, na zahodu pa k Nemčiji (Fujs 1997: 297; Fujs 1997: 180). Madžarska si je za pomoč pri uresničevanju svojih zahtev po ozemljih, do katerih bi naj imela pravico, začela iskati zaveznike. Leta 1927 so podpisali sporazum o sodelovanju z Italijo. Mussolini je s svojimi zamislimi dal novi zagon madžarskemu revizionizmu, nastala

je Madžarska revizionistična liga. Leta 1932 je postal predsednik vlade Gyula Gömbös, predstavnik vojaškega sloja, ki je imel v državi zelo veliko moč. Gömbös in regent Horty sta popeljala Madžarsko v fašistično diktaturo. Ko je v Nemčiji prišel na oblast Hitler, je država začela tesneje sodelovati z Nemčijo. To se je še bolj utrdilo, ko je leta 1936 zavladata nova vlada, ki jo je vodil Kálmán Darányi. Madžarska je na zunaj vedno poskušala ustvarjati vtis, da se obnaša načelno in da so njene zunanjepolitične poteze legalne. Postopoma so si pridobili velik del ozemlja, ki so ga izgubili s trianonsko mirovno pogodbo. K Trojnemu paktu so pristopili 20. 11. 1940, decembra pa je bila podpisana pogodba o večnem prijateljstvu z Jugoslavijo. Konec marca sta se v Budimpešti sestala poveljnika generalštabov, nemškega Friedrich von Paulus in madžarskega Henrik Werth. Na sestanku sta se dogovorila o podrobnostih napada na Jugoslavijo, Madžarska naj bi ponudila prosti prehod nemškim enotam preko svojega ozemlja. Zasedbo Prekmurja so izpeljali tako, da se je zdela legalna. Z razglasitvijo Neodvisne države Hrvaške je Jugoslavija formalno nehala obstajati, s tem pa so formalno prenehali veljati tudi vsi sporazumi z njo (Fujs 1997: 176-178).

4.3 Petanjci pred začetkom okupacije

Za Petanjce sem našla podatke o predvojnem obdobju iz leta 1937, in sicer je bil takrat izdan Krajevni leksikon Dravske banovine. Po podatkih, ki jih je prinašal, je takrat živelo v vasi 557 prebivalcev v 111 hišah. Od tega je bilo 78 posestnikov, 33 kočarjev in 8 najemnikov. Vas je spadala pod srez Murska Sobota. V Murski Soboti je bil srez, sresko sodišče, davčna uprava, zdravstveni okoliš, oddelek finančne kontrole in železniška postaja. V 1 km oddaljeni Tišini, kjer je bila občina, je bila žandarmerijska stanica, občina, šola in župnija. V 3 km oddaljenih Rankovcih pa so bile pošta, brzojav in telefon (1937: 464). V vasi je bilo več obrtnikov in trgovcev, razširjeno je bilo pletenje košar in košev. Kmetje so se ukvarjali s poljedelstvom, živinorejo in sadjarstvom (Kuzmič 2000: 86).

Zelo pomemben dogodek za vas in celotno Prekmurje je bila otvoritev mostu na Petanjcih. Prekmurje je bilo do takrat s preostalo Slovenijo cestno povezano samo z lesenim mostom pri Veržeju. Drugod so vozili čez reko z brodi, tudi na Petanjcih. Veržejski most je bil že v zelo slabem stanju in ker je bil zaradi precejšnjega zaledja Goričkega most na Petanjcih bolj potreben, je leta 1930 53 občin z obeh bregov reke zaprosilo bansko upravo za novi most. Leta 1935 je ban Natlačen odločil, da se bo zgradil železobetonski most (Gomboc 2000: 9; Kuzmič 2000: 86, 87). Načrt za most je izdelal tehnični pristav banovinske uprave inž. Viher,

gradbena dela pa je opravilo podjetje Slograd iz Ljubljane. Most je bil predan v uporabo na veliki slovesnosti, ki je potekala 22. 9. 1940 in na kateri je predajo opravil ban dr. Marko Natlačen (Gomboc 2000: 9).

5. NEMŠKA OKUPACIJA PREKMURJA

Most ni dolgo služil svojemu namenu, saj je bil že čez slabega pol leta porušen. Šestega aprila 1941 je Nemčija napadla Jugoslavijo. Začelo se je zgodaj zjutraj s preletavanjem letal, potem sta mejo čez Kučnico pri Gederovcih in Cankovi prečkali 101. in 125. divizija 2. armade, ki sta imeli zbirno mesto okrog Radgone. Jugoslovanska vojska, bataljona vpoklicanih rezervistov v Strukovcih in Murski Soboti, se ni upirala (Fujs 1997: 297). V zrak so spustili mostove na Muri: v Petanjcih, pri Dokležovju in v Murskem Središču, nato pa so se razbežali (Majcen 1994: 18). Razstrelitev petanjskega mostu je ostala živo v spominu večini sogovornikov. Hiše, ki so stale v neposredni bližini mostu, so bile poškodovane. Družina Ludvika Graha je malo pred letom 1941 zgradila hišo, ob razstrelitvi pa jim je poškodovalo opeko na hiši in okna (10. 1. 2014). Sogovorniki se spominjajo, da je močno počilo, vse se je streslo, vse naokrog pa je nastala tema. »Otroci smo bili prvi tam pri mostu« (Grah, 10. 1. 2014). Nemci so se pripeljali z motorjem »puro«⁴, na katerem so imeli mitraljeze, govorili so »Heil Hitler« in delili otrokom zastavice. Tisti, ki niso živeli ob mostu, niso vedeli kaj se dogaja. Ko so izvedeli, so tudi ostali vaščani hodili gledat porušen most. Most je bil udrt, Nemci naj bi preko udrtine dajali hlode in tako hodili preko reke na Petanjce. Nekateri vaščani so, ko so izvedeli, da Nemci prihajajo preko Gederovcev, šli tja. Tam je imela vojska pripravljene tanke in topove, ljudem so delili nemške zastavice. »Mi smo vse noreli za tem« (Žemljič, 27. 12. 2013). Kot je zapisala Fujsova (1997: 181) in kot sem ugotovila sama preko intervjujev, so bili mnogi Prekmurci, v mojem primeru Petanjčani, navdušeni nad nemško vojsko, saj je bila ta zelo dobro oborožena. Tudi dekleta so bila navdušena nad mladimi, urejenimi vojaki. Na to navdušenost je vplivala tudi predhodna nemška propaganda. Pod velikim vplivom nemške propagande so bili kraji ob avstrijski meji, še posebej po letu 1938, ko si je Nemčija priključila Avstrijo (Godina 1980: 19). Prav tako pa so med prebivalstvom širili propagando številni sezonski delavci. Veliko teh je bilo včlanjenih v Kulturbund, saj so s članstvom računali na možnost lažje zaposlitve (Godina 1980: 19; Fujs 1997: 180, 181). Leta 1938 je največ sezonskih delavcev odšlo v Nemčijo, tam so zaslužili po

⁴ Tako so imenovali trikolesno motorno kolo, ki ima stransko prikolico.

6000 dinarjev, v Franciji po 4000 dinarjev, v Jugoslaviji pa le po 2000 dinarjev. Konec marca in v začetku aprila 1939 je odšlo na sezonsko delo 9108 delavcev, od tega 6308 v Nemčijo, v Francijo 1337 in v Vojvodino 1463 oseb. Leta 1940 je bilo v Nemčiji približno 12 000 Prekmurcev (Kokolj 1984: 615, 616). Tudi na Petanjcih so živeli ljudje, ki so hodili delat v Nemčijo in so zaradi tega čakali Nemce. »Ljudje so poleg Nemčije hodili delat tudi drugam, hodili so v Slavonijo. Lahko so primerjali, v Nemčiji je bil red, ni bilo izkoriščanja, dobro se je služilo. Zaradi tega so bili ljudje naklonjeni Nemcem« (Števanec, 11. 1. 2014). Ti vaščani so torej pričakovali boljše življenje. Nemci se v tem času, ko so bili v Prekmurju, niso nastanili na Petanjcih, so pa hodili po vasi. Sem bi naj hodili kupovat jajca in obiskovat gostilne. Ljudje se jih niso bali, niso imeli občutka okupacije. Nekoliko drugače je bilo na dan okupacije s tistimi, ki so bili takrat v jugoslovanski vojski. Oče sogovornice je bil ujet in odpeljan v Nemčijo (Gumilar, 7. 3. 2014). Prav tako je bil mobiliziran oče sogovornika. Ko so Nemci zavzemali Prekmurje, se je v Šalamencih preoblekel v navadna oblačila in prišel domov. Omenil je tudi dva, ki sta naskrivaj prišla ponoči domov spat. Ko so Nemci napadi Prekmurje, sta se s kolesi peljala nazaj Strukovce. Na Krajni so ju ujeli in odpeljali (Debelak, 24. 11. 2013).

Slika 2: Porušeni petanjski most

6. ŽIVLJENJE POD MADŽARSKO OBLASTJO DO MARCA LETA 1944

6.1 Madžarska okupacija

Madžarski vojaki, ki so prihajali v Prekmurje, so bili, v nasprotju z nemško vojsko, zelo slabo oboroženi, prav tako niso bili motorizirani ampak so se vozili s kolesi ali konjskimi vpregami (Fujs 1997: 181). Zaradi tega madžarska vojska ob prihodu ni bila deležna navdušenja kot pred njo nemška. Prekmurski Slovenci so v medvojnem obdobju utrdili svoj značaj in »Madžare sprejeli, če ne sovražno, vsaj z velikim nezaupanjem« (Fujs 1997: 183). Ljudje naj ne bi imeli spoštovanja do »Vogrov«⁵, o njih so govorili »tak, cigani so prišli« (Števanec, 11. 1. 2014). Vendar pa po drugi strani ljudem ni bilo težko sprejeti okupacije, saj ta v začetku ni bila nasilna, ampak mila in usmerjena v propagando (Huber 2012: 79). Veseli

⁵ Prekmursko imenovanje Madžarov.

prihoda Madžarov so bili posamezniki in skupine ljudi o katerih sem pisala v poglavju o medvojnem obdobju, da so bili bolj naklonjeni Madžarski kot Jugoslaviji. Tudi na Petanjcih so bili posamezniki, ki so bili naklonjeni Madžarski. Ludvik Grah se spominja moškega, ki je živel na Gornjih Petanjcih. Bil je v madžarski vojski, kjer je imel velik čin in je bil ob okupaciji, ko so prišli Madžari, zelo ponosen (30. 4. 2015). Sogovornica Marjeta Kolman pa je povedala za par moških iz Dolnjih Petanjcev, ki so bili taki, da so bili enkrat v eni stranki, potem v drugi, torej so se prilagajali. Ko so prišli Madžari, so bili za Madžare, so se imeli za Madžare, potem so bili spet v partiji (Kolman, 29. 4. 2015). Jugoslavija je brezpogojno kapitulirala 15. 4. 1941, naslednji dan pa so Nemci na svečanosti v Murski Soboti predali upravo nad Prekmurjem Madžarom. V okviru nemške uprave so ostali štirje kraji ob zahodni meji, v katerih je bila prepričljiva večina nemškega prebivalstva. Ti kraji so bili Fikšinci, Kramarovci, Ocinje in del Serdice (Fujs 1997: 297, 298).

6.2 Uprava

Najprej je bila uvedena vojaška uprava, Prekmurje je bilo razdeljeno na dva okraja pod upravo okrajnih vojaško-upravnih poveljstev. Ta vojaška uprava je bila vmesni korak pred popolno vključitvijo zasedenega ozemlja v madžarsko administrativno razdelitev. To popolno vključitev so hoteli čim prej opraviti in tako vzpostaviti v Prekmurju stanje kot je bilo pred koncem oktobra 1918. V pokrajini so bile naslednje oborožene enote: poveljstvo 2. bataljona v Murski Soboti, 104. zaledni bataljon, dve strelski četi in ena artilerijska v Rakičanu ter poveljstvo orožniške podružnice z orožniškimi postajami v skoraj vsaki večji občini (Fujs 1997: 298). Madžarsko oblast so simbolizirali žandarji, ki so nosili klobuke, okrašene s petelinjim perjem (Majcen 1994: 20). Ti žandarji so bili povsod, hodili so po vasi ali se vozili s kolesi. Reka Mura je postala meja med nemško in madžarsko okupacijsko oblastjo, na Petanjcih je bila tudi madžarska carina, kjer je na nemško stran vozil brod. Zaradi tega so v vasi živeli obmejni stražarji. Madžarskim vojakom so govorili »hatarvadac«, to so bili tisti, ki so stražili mejo (Debelak, 24. 11 2013). Kasarno so imeli na Srednjih Petanjcih, tam, kjer je sedaj gasilski dom ali v »zidini«, kot so takrat imenovali poslopje, ki je bilo takrat v grofovski lasti. Ob kasarni so imeli bunkerje. Gumilar Mirko se kot najslabših spominja žandarjev, ki naj bi topli ljudi, če se niso držali pravil, npr. če so hodili po cesti, ko je bila policijska ura (7. 2. 2014). Drugi sogovorniki jih niso omenjali, verjetno tudi zato, ker sami kot otroci niso imeli veliko opravka z njimi ali kot je povedal Ludvik Grah: »Nas, ki nismo bili polnoletni,

sploh niso gledali« (10. 1. 2014). Nekateri vaščani so za vojake v »zidini« za plačilo opravljali tudi kakšna dela, Ludvik Grah je omenil, da je njegova mati vojakom prala perilo (10. 1. 2014).

Kljub začetni vojaški upravi sta prekmurska okraja že od začetka delovala kot sestavna dela županij, soboški Železne s sedežem v Szombathelyu in lendavski Zalske s sedežem v Zalaegerszegu, ki sta organizirali politično, gospodarsko in družbeno življenje. Proces vključevanja v županije je bil legaliziran 15. 8. 1941, ko je bila uvedena civilna uprava. 16. 12. 1941 pa je bil v madžarskem parlamentu sprejet zakon o ponovni priključitvi zasedenih južnih območij. Tako so s tem zakonom, ki so ga objavili 31. 12. 1941, Prekmurje ponovno združili z Madžarsko (Fujs 1997: 178, 179). V prvem letu zasedbe so opravili vse uradne popise prebivalstva, nepremičnin in infrastrukture. Prav tako so sprejeli osnovno zakonodajo, ki je urejala nova upravna, gospodarska in družbena razmerja. Okraji so imeli svoje predstavnike v županijskih skupščinah in njihovih telesih, vsak okraj pa je imel tudi svojega poslanca v državnem parlamentu (Fujs 1997: 299).

6.3 Državljanstvo in služenje vojske

Glede državljanstva sem v literaturi zasledila dva različna podatka. Po prvem bi naj madžarsko državljanstvo dobili vsi prebivalci, ki so od 11. 4. 1941 stalno bivali na tem območju in tisti, ki so imeli v Prekmurju stalno prebivališče pred 31. 10. 1918 ter njihovi otroci (Fujs 1997: 299). Po drugem podatku se je državljanstvo priznalo tistim prebivalcem, ki so bili madžarski državljani 26. 7. 1921, to je dne ko je stopila v veljavo trianonska pogodba in so neprekinjeno prebivali tu od junija 1931 do 1. 6. 1941. Državljanstvo pozneje rojenih se je ravnalo po starših (Majcen 1994: 20). Sama razlika med podatkom ni bistvenega pomena, saj je iz obeh podatkov razvidno, da so dobili državljanstvo tisti prebivalci, ki so že bili madžarski državljani preden je Prekmurje pripadlo Jugoslaviji, prav tako njihovi otroci. Za tiste, ki so se preselili v vmesnem obdobju, to so bili predvsem uradniki, učitelji, primorski kolonisti in tiste, za katere so menili, da so politično neprimerni, ker so v prejšnjih letih aktivno delovali v korist jugoslovanske države, je glede državljanstva odločal minister za notranje zadeve (Fujs 1997: 299). Ti so veljali za najbolj nezanesljivo skupino prebivalcev, zaradi tega so se morali izseliti, veliko pa so jih internirali. Redki, predvsem učitelji, ki so lahko dokazali, da v času Jugoslavije niso delovali proti madžarsko in so opravili izobraževalne tečaje, so lahko ostali (Fujs 1997: 185).

Madžarsko državljanstvo je pomenilo tudi obvezno služenje vojske. Prvi nabor je potekal od 25. 8. do 15. 9. 1941 (Fujs 1997: 184). Vojno bojišče se je s tem enako kot prebivalcev Goriškega najbolj dotaknilo tudi Petanjčanov. Razlika je le v tem, da je za Goričko tako ostalo do konca vojne, Petanjci pa so na koncu doživeli fronto. Hubrova v svoji analizi ugotavlja, da nekdo, ki je bil v vojnem času otrok ali šolar, njegovi najbližji pa niso bili udeleženi v vojni, vojne ni doživljal tragično. Nekateri so občutili vznemirljivost ob samih dogodkih ali veselje ob novostih. Drugače pa je bilo pri posameznikih in družinah, ki so vojno doživljali bolj neposredno, ko je bil nekdo od bližnjih vpoklican. Domači pogosto niso vedeli kako je z njim in ali je še sploh živ. Najhujša je bila negotovost (Huber 2012: 80-82). Brat Karla Debelaka je bil vpoklican v vojsko leta 1943. Ko je bil na fronti, so njegovi domači vedeli kje je in kako je z njim, ko pa je bil ugrabljen, ko je bil vojni ujetnik, pa več niso nič vedeli nič o njem. Po koncu vojne se brat še nekaj časa ni vrnil, domov je prišel komaj leta 1946 (8. 3. 2014).

6.4 Šola in izvenšolska propagandna dejavnost

Skoraj vsi sogovorniki so med okupacijo obiskovali osnovno šolo, kateri so Madžari namenili veliko pozornosti, saj so preko šol s propagando dosegli vsako vas. Organizirana je bila močna propaganda, pri kateri so največ pozornosti namenjali prekmurskim Slovencem, saj bi naj ti ohranili spomin na nekdanje čase in komaj dočakali vrnitev pod madžarsko državo. Prepričani so bili, da srce in duša Prekmurcev čutita za Madžare, da morajo samo izničiti učinke jugoslovanske propagande in izobraževanja. Velik poudarek so namenili osnovnemu izobraževanju madžarskega jezika in kulture ter preusmeritvenim tečajem. Zamenjali so krajevna in topografska imena, vojska in policija pa sta izvajali ostrejšo kontrolo (Fujs 1997: 184).

Vaščani Petanjcev so obiskovali osnovno šolo na Tišini. Stara šola je tu leta 1860 pogorela in župljani so zgradili novo, enonadstropno zgradbo z dvema učilnicama in stanovanjem za kantorja. Pouk se je v tej zgradbi začel septembra 1872. Leta 1909 so zgradili še eno, manjše poslopje, kjer je bil prostor za tretji oddelek. Leta 1939 je bila šola sedemoddelčna. Zaradi večanja števila oddelkov so leta 1934 najeli še dve sobi v zasebni hiši v Tropovcih. Junija 1939 je postal upravitelj šole Rudolf Števančec (Kokolj 1977: 497, 498).

Šolstvo je v času vojaške uprave spadalo pod prosveto. Ko je oblast prevzela civilna uprava, se je prosvetni odsek preimenoval v »Učno-upravno ekspozituro v Murski Soboti«. Sodelavec vodje ekspoziture Rhossóczya je bil tudi Števančec. Bil je eden izmed preglednikov šol v soboškem okraju. Ekspozitura je bila ukinjena 15. 10. 1943, takrat je bila šolska uprava izenačena z upravo v ostali državi, kjer so obstajali prosvetni odseki s šolskimi nadzorniki na sedežih županij, v okrajih pa so bili le šolski pregledniki (Kokolj 1977: 385, 386).

Najprej so odpustili jugoslovanske učitelje. Ker so potrebovali nove učitelje, so na novo sprejemali tudi domačine in Madžare, ki so bili že prej zaposleni. Slovencev, razen nekaj izjem, niso sprejemali. Novo šolsko leto se je začelo s slovesnostjo 7. 9. 1941. Učitelji so morali s svojim delom čim uspešneje služiti madžarski misli, da bi se ljudstvo čim prej duhovno in gospodarsko priključilo k materni deželi. Mlajšim učiteljem je pomagala starejša generacija prekmurskih učiteljev, kateri so končali šolanje na Madžarskem pred 1. svetovno vojno. Ti so vedeli madžarsko, poznali so sistem šolstva in zakonodaje ter so bili še vdani madžarski oblasti. Poudarek šolskega dela je bil na politični vzgoji, za kar so učitelje pripravljali na politično-preusmerjevalnih tečajih. Starše so vabili, da otroke pošljejo na počitnice na Madžarsko, da se bodo lahko tam povezali s sobrati, spoznali kraje in navade ter vzljubili jezik (Kokolj 1977: 386-390). Da bi se naučil madžarskega jezika, je en mesec na Madžarskem preživel Viktor Gabor. Njegova teta je delala v Lentiju, on pa je tam živel pri gospodu, ki je bil Slovenec, poročen v Lentiju (6. 2. 2014). Otroke so na Madžarsko pošiljali tudi starši iz Goričkega. Veliko jih je pošiljalo otroke k tamkajšnjim sorodnikom. To jim je zadostovalo za nekaj osnovnega znanja jezika, ki je bil predvsem za mlajšo generacijo precejšnja ovira pri komuniciranju in spremljanju novic (Huber 2012: 80). Madžari so hoteli prekmursko narečje odstraniti iz šol. Starši otrok, ki niso bili Madžari, so morali pred začetkom šolskega leta podpisati dvojezično izjavo ali želijo pouk v madžarskem ali vendskem jeziku. Izjavo so morali izpolniti v navzočnosti dveh ali treh občinskih odbornikov. Marsikateremu staršu se je zdelo potrebno, da se otroci v novih okoliščinah naučijo državnega jezika. Za madžarske šole so krajevni politiki organizirali propagando, v kateri sta sodelovala tudi učitelj Števančec ter tišinski dekan Krantz. »Vendskih šol« je bilo samo 16. Šola na Tišini je bila ena izmed tistih šol, kjer je bilo več kot 20 učencev, za katere starši niso prosili, da bi bili oproščeni poučevanja materinščine. V teh šolah so se morali učenci 6 ur dnevno učiti tudi v materinščini, učni jezik je bil madžarski, v materinščini pa se je poučevalo branje, pisanje, stvarni pouk in petje. Takih šol je bilo 21. 31 pa je bilo šol kjer je bilo manj kot 20 učencev, za katere starši niso prosili, da bi bili oproščeni poučevanja materinščine in kjer je

bila »vendščina« pomožni jezik. Tako je bilo na koncu tudi na Tišini, saj se je po naročilu šolskega upravitelja izkazalo, da je od 40 učencev, ki niso prosili, da bi bili oproščeni pouka v materinščini, 37 ciganov. Ker se ministrska odredba ni nanašala na cigane, so ostali samo 3, ki niso prosili. Na teh šolah, kjer se je poučevalo v madžarščini, je bilo potem tako, da otroci niso razumeli učiteljev, učitelji pa ne otrok (Kokolj 1977: 390-392). Tudi na tišinsko šolo so prišle mlade učiteljice, ki so se trudile vzpostaviti stik z otroki, vendar pa je bilo težko, saj jih niso razumeli, one pa ne njih. Sogovorniki se šole ne spominjajo kot strašne, eden je povedal, da je bil grozen upravitelj (Števančec). Bil naj bi red, težko je bilo imeti pouk v madžarščini, vendar pa se naj učitelji ne bi grdo obnašali do njih. Ena izmed kazni, če si govoril slovensko, bi naj bila, da si moral stokrat napisati »slovensko ne smem govoriti« (Števanec, 11. 1. 2014). Učitelji so morali iz šol odstraniti vse slike, zemljevide, globuse iz časa Jugoslavije. Vse šolske, cerkvene in društvene knjižnice so bile izpraznjene. Povsod so bili madžarski grb, krona in trobojnica. Največ pozornosti so posvečali zgodovini, zemljepisu, petju, telovadbi in seveda madžarskemu jeziku. Med šolskim letom je bilo kar veliko šolskih praznikov, ob katerih ni bilo pouka ampak se je morala izobesiti zastava, otroci so se morali udeležiti maše in slovesnosti po njej. Obvezna je bila proslava obletnice »osvobojenja Prekmurja in Medžimurja«. Otroci so morali pred in po pouku moliti in po molitvi povedati madžarsko vero (Kokolj 1977: 392–395). »Jasz vörjem v ednom Bogi, jasz vörjem v ednoj domovini. Jasz vörjem v ednoj bozsoj vekivecsnoj pravici. Jasz vörjem v goristanenje Vogrszkoga orszaga. Amen« (Kokolj 1977: 387). Sogovornikom je bolj kot šola ostal v spominu verouk oz. duhovniki, ki so jih poučevali, saj so bili za kazen velikokrat tepeni.

S šolo je bila povezana mladinska predvojaška organizacija Levente. Ta je novačila prostovoljce za vojsko, v njo pa so bili vključeni vsi fantje od 12. do 24. leta starosti (Fujs 1997: 300). Fantje so se morali udeleževati predvojaških vaj, obrambnih del in vseh nacionalističnih prireditev. Vadili so enkrat do dvakrat na teden (Kokolj 1977: 398). V to organizacijo so bili vključeni tudi sogovorniki, vendar o njej niso govorili, samo eden sogovornik je omenil, da je bil Levent. Cela tišinska občina je imela vaje na Tišini, enkrat na teden po par ur. Povedal je, da je bilo strogo, da so morali iti vsako nedeljo v cerkev. Če kdo ni hotel iti not v cerkev, so jih žandarji topli in silili noter (Debelak, 8. 3. 2014).

V Murski Soboti je bilo maja ponovno ustanovljeno Madžarsko prosvetno društvo za vendsko krajino, ki je imelo svoj časopis Murska Sobota in okolica (Muraszombat és Vidéke). Društvo je organiziralo prve tečaje za t. i. duhovno preusmeritev učencev, razne druge tečaje (učenje jezika, madžarskih ljudskih običajev, madžarske zgodovine, ocene aktualne situacije, o

državljskih dolžnostih in pravicah, praktične tečaje o kmetovanju, sadjarstvu in gospodinjstvu). Prirejali so gostovanja madžarskih folklornih skupin, predavanja o kulturi, politiki ali gospodarstvu. V dveh soboških kinematografih so vrteli najnovejše novice in madžarske ter nemške zgodovinske filme. Izkoristili so vsako priložnost za proslavo ali parado (Fujs 1997: 299, 300). V glasilu, ki so ga izdajali, so bili v začetku poleg madžarskih člankov tudi prevodi v narečje, katerih pa je bilo sčasoma vedno manj, na koncu so bili v narečju še samo članki, ki so svarili pred partizani (Kokolj 1977: 384).

Ena izmed nalog društva je bila tudi širjenje teorije o Prekmurcih kot posebnem narodu. Dokazovali so, da Prekmurci niso Slovenci, temveč Vendi. Če hočejo uporabljati ime Slovenci, se morajo imenovati "Vend-szlovenje" ali "Vigrszki Szlovenje". Ta teorija je bila sicer že starejšega izvora, uporabljana je bila že prej v preteklosti. Med Pariško mirovno konferenco si jo je izmislil že pri poglavju o medvojnem obdobju omenjeni Mikola in jo dokazoval v brošuri "Minulost in sedanost vendstva". Ta teorija pravi, da »Prekmurci niso del ostalih Slovencev, da je bilo le politično nasilje, kolikor so imeli kdaj kaj skupnega z ostalimi Slovenci, da so neka iz Keltov izvirajoča, a samosvoja mešanica, ki po krvi, tradiciji in kulturi spada v okvir Madžarske« (Kokolj 1977: 382, 383). Sedem sogovornikom sem naknadno povprašala še o Vendih, če se spomnijo koga, ki se je imel za Venda. Trije sogovorniki se niso spomnili nikogar. Karel Debelak je povedal, da tu niso bili navezani na Vogre (1. 5. 2015). Drugi trije pa so mi pripovedovali o ljudeh, ki so bili za Madžare, kar sem opisala pri poglavju Madžarska okupacija. Ti sogovorniki so izraz enačili z Madžari oz. z ljudmi, ki so bili za Madžarsko.

6.5 Prehajanje reke Mure

Pri opisu vasi sem že pisala o tem, da se Gornji Petanjci raztezajo preko reke Mure na njen desni breg. Ker so imeli vaščani na desnem bregu gozdove, travnike in njive, so tudi med okupacijo redno prehajali reko. Prav tako so nekateri dnevno prečkali Muro, saj so bili zaposleni pri Slatini. Ker je bil most ob prihodu nemške vojske razstreljen, je spet začel voziti brod. Vačani so imeli že od prej stike s prebivalci na drugi strani reke, nekateri so imeli tam sorodnike ali so imeli tam njive in obratno, tja so tudi hodili v trgovine, prav tako so se skupaj kopali v Muri. Ti stiki so se tudi v vojnem obdobju ohranili in ljudje so si medsebojno pomagali. Kot so mi pripovedovali sogovorniki, naj jim ne bi primanjkovalo hrane, primanjkovalo pa je oblačil in obutve. Ravno obratno pa je bilo na drugi strani Mure, zaradi

tega je prihajalo do dogovorov za »blagovne menjave«. Iznašli so različne načine, da so »švercali« preko reke. Kot so mi povedali, so jih na carini preverjali oziroma so gledali kaj nosijo preko meje. Madžari bi naj imeli sulice, s katerimi so včasih preverjali, če vozijo kaj v krmi, travi ali med vejevjem. Petanjčani so nosili na drugo stran mast, meso ipd., vozili pa so si podplate za čevlje, blago, lug za kuhanje mila, sukance. Nekatere od teh stvari so si vezali na hrbet ali kako drugače skrivali pod oblačili, dajali so jih med travo, krmo, vejevje. Podplate so dajali gor na spodnjo stran vozov. »Mama mi je enkrat 2 kili masti v pergament zamotala in dala na mene. Bila sem suha, 13 let stara. Okoli sem si zvezala eno ruto. Bilo je pozimi in je bilo zelo mrzlo. Večkrat sem že imela to tako. Dogovorjeno smo imeli, da si vzamem to v Radencih ven. Tokrat si nisem tam ven vzela. Dalje sem imela tako do Cmureka. Tam smo poznali ene, ki so imeli tu njivo. Ona je nam potem blago dala. Ko sem prišla v Cmurek, je vse z mene dol teklo« (Ljuboja, 8. 2. 2014). V Prekmurju tudi ni bilo »galijca«, to je škropiva za gorice. Karel Debelak je povedal, da so ga vozili z Apač (24. 11. 2013). Bili so tudi ljudje, ki so drugim dobrine pripeljali v zameni za plačilo. Eden izmed teh je bil brat Mirka Gumilarja, ki je bil zaposlen kot šofer pri Slatini (7. 2. 2014). Nobeden sogovornik ni omenil kazni za primer, če so koga dobili, ko je kaj »švercal« preko Mure, prav tako ni nobeden povedal, da bi ga kdaj dobili.

Nekateri delavci in delavke, ki so delali pri Slatini Radenci, so prenašali tudi veliko pošte in pošiljali pakete ljudem, ki so bili v nemških taboriščih (Kuzmič 2000: 87). Ko je bil bodoči mož Veronike Granfola na drugi strani reke, jima je sovaščanka, ki je živela nedaleč stran od njih in je delala pri Slatini, nosila pisma (28. 12. 2013).

6.6 Odpor

Tudi v Prekmurju je prišlo do upora okupacijski oblasti, katerega prva faza ni trajala dolgo, sledilo pa ji je triletno obdobje, v katerem ni bilo dejavnega delovanja narodnoosvobodilnega gibanja. Junija 1941 se je član prekmurskega partijskega vodstva Mirko Bagar vrnil s konference voditeljev KPS v Ljubljani in poročal o razvoju OF. Takrat so sklenili, da je potrebno začeti z narodnoosvobodilnim gibanjem, čeprav so bile razmere neugodne. Prekmurje je bilo odrezano od preostalega slovenskega prostora, ravninski teren je bil neugoden za partizanstvo, na njih je pritiskal okupator. Z delom so začeli uspešno, povezali so se z mnogimi ljudmi, navezali so stike s tovariši preko Mure, z letaki so pozivali Prekmurce naj se ne vdajo okupatorju, izvajali so sabotažne akcije. Ker je za dogajanje kmalu

izvedelo veliko ljudi, ki so bili na okupatorjevi strani, so jih začeli nadzirati. Julija 1941 so aretirali medžimurske aktiviste, temu pa so sledile aretacije v Prekmurju. 30. 8. je bil zbor aktivistov v gozdičku na Kamenščicah pri Trnju, katerega se je udeležilo 20 do 30 ljudi. Na njem so imenovali okrožni odbor OF za Prekmurje in ustanovili v njegovem okviru poseben akcijski odbor. K sodelovanju so želeli pritegniti tudi prekmursko duhovščino, ki ni zatajila narodnosti in jezika, zaradi česa so nekaterim duhovnikom sodili zaradi tesnega sodelovanja z OF. Začeli so razmnoževati letake, ki so pozivali k množičnemu odporu. Septembra je prišlo do novih aretacij. Ob mučenju aretirancev so izvedeli mnoge pomembne podatke, izvedeli so tudi za sestanek okrožnega komiteja v Gančanih. 18. 10. so tam pripravili zasedo v kateri so ubili sekretarja Štefana Kovača. Konec oktobra je potekal v Murski Soboti veliki sodni proces, na grajskem dvorišču so obesili Štefana Cvetka in Evgena Kardoša. Po teh dogodkih je narodnoosvobodilno gibanje do julija 1944 v glavnem zamrlo (Fujs 1985: 15–17 po Godina: »Prekmurje v letih 1941-1945).

Kuhar v svojem prispevku piše tudi o dogajanju v zvezi z odporom na Petanjcih in sicer na Šiftarjevi domačiji. Ta je bila že pred vojno kraj, kjer se je zbirala napredna mladina. Med narodnoosvobodilnim gibanjem je bila tu zveza med zasedenim Prekmurjem in ostalo Slovenijo. Domačija je bila skrivno zatočišče in zbirališče ilegalcev. Tu so nekaj časa živeli v ilegali Štefan Kuhar-Bojan, Mirko Bagar, Evgen Kardoš (1985: 3, 4).

Med sodelujočimi v tej prvi fazi odpora sta bila tudi Petanjčana, Könje Ladislav in Šiftar Jože (Kastelski), ki sta umrla leta 1943 v Hrenovoju (Godina 1980: 222–224).

Sogovorniki niso omenjali dogajanja na Petanjcih ali odnosa do narodnoosvobodilnega gibanja, kar je verjetno posledica dejstva, da so bili takrat otroci in se jih ta tematika takrat ni dotikala.

7. ČAS OD MARCA 1944 DO MAJA 1945

Madžarska je po velikih porazih na vzhodni fronti hotela izstopiti iz trojne zveze, vendar jim ni uspelo, ker so bili Nemci po italijanski kapitulaciji veliko bolj previdni. Jeseni 1943 se je Hitler odločil za vojaško zasedbo Madžarske in iskal način, kako to storiti, da bo ohranjalo privid zaveznitva. Marca 1944 sta nemška vojska in Gestapo prevzela kontrolo nad ključnimi položaji v državi, Horthy je bolj formalno kot dejansko ostajal regent, ministrskega predsednika Miklósa Kállaya pa je zamenjal Döme Sztójay. Veliko moč v državi si je

pridobila stranka puščičastih križev ali Njilas keresztés Párt, ki jo je vodil Ferenc Szálasi (Fujs 1997: 303).

7.1 Mobilizacija

Po tej spremembi na Madžarskem so popisovali za vojsko moške prebivalce od 16. do 60. leta starosti, neborce, delno nesposobne, tudi dijake od 12. do 16. leta starosti. Ministrski predsednik Szálasi je 18. 10. 1944 razglasil splošno mobilizacijo, ki je bila decembra razširjena na skoraj vse prebivalstvo, izvzeti so bili otroci do 14. leta starosti, nosečnice in matere z otroki do desetega leta starosti. Čeprav je bila za dezertiranje in skrivanje zagrožena smrtna kazen, se jih je veliko odločalo raje za to možnost kot pa za bojišče (Fujs 1997: 184). Tudi razmere na Petanjcih so bile čedalje slabše, vojna v pravem pomenu besede se je približevala in se vse bolj neposredno dotikala vseh vaščanov. S pobegi iz vojske so imeli Petanjčani različne izkušnje. Marija Debelak je pripovedovala, da je bil njen oče mobiliziran in je med potjo v Nemčijo pobegnil z vlaka. Med potjo domov se je pri neki hiši preoblekel. Ko je prišel domov, se je skrival v sobi, domači pa so mu potem v nekaj dneh uredili dokumente. Najprej mu je dokument, katerega je podpisal tudi tišinski župnik Harangozó, napisal notar. Njen oče je šel potem s tem v Szombathely, kjer so mu spet napisali in podpisali dokumente, da ima določene bolezni, da je lahko ostal doma brez skrivanja. Kot je še povedala, je moral opravljati dela, eno izmed teh je bilo lepljenje plakatov (8. 3. 2014). Z vojske sta pobegnili tudi Fric Fridl in Šiftar Jože, ki se tudi nista skrivala, ampak sta hodila s preostalimi vaščani kopat strelne jarke. Ker sta pobegnili, so prišli po njiju in ju 17. 1. 1945 ustrelili v Vanča vasi na pokopališču. Omenjeni strelni jarki ali »štelunge« so se kopali ob meji z Avstrijo, Petanjčani so jih kopali tudi v Avstriji. Kopali so jih v zimskem času, ko je bila zemlja še zamrznjena, zaradi tega pa je bilo kopanje zelo oteženo. »Včasih smo si zakurili ogenj, da smo se segreli. Ko ni bilo oficirjev. Enkrat je oficir iznenada prišel, ko smo si kurili. Kregal je vojaka, da je to svinjarija, zakaj ne delamo. Razbrcal nam je ogenj in odšel dalje« (Žemljič, 27. 12. 2013). Kopali so jih tudi pri Petrovskem gozdu. Ženske so delale lažja dela, nosile so veje, popravljale so z motikami. Gomboc navaja, da je februarja 1945 madžarska vojaška komanda preko tišinskega notarja Jozsefa Fehérja izvedla mobilizacijo delovne sile za gradnjo obrambnih utrd, ljudi pa so zbirali iz krajev Satahovci, Murski Črnci, Gradišče, Tropovci, Tišina, Petanjci, Murski Petrovci, Sodišinci, Gederovci in Krajna. Vsaka vas je morala od prvih dni februarja dati po pet za delo sposobnih odraslih ljudi. Nadzor nad

udeležbo je opravljal pooblaščenec notarja. Strokovno delo pri gradnji so izvajali nemški gradbeniki, ki so mobilizirance priganjali k delu. Gradnja teh utrdb je trajala do polovice marca (Gomboc 2007: 53).

7.2 Šola, »menekülti«, sezonsko delo

Šolsko leto 1943/44 se je zaključilo že 1. 4. 1944. Prvega septembra se je začelo novo, vendar od 29. 10. več ni bilo pouka. V soboškem okraju je okrajni glavar Olajos predal upravo soboškega okraja nadglavarju, dejansko pa so odslej odločali vodje soboških njilašev, vse skupaj pa je kontroliral gestapo. Šolska organizacija je obstajala le še na papirju, pri šolah je bilo ukazano pripravljati zaklonišča. Od spomladi 1945 so učitelji lahko vložili prošnjo za preselitev v Nemčijo (Kokolj 1977: 386).

Prvi znanilci svobode so bili številni begunci, »menekülti«, ki so se umikali iz vzhodnih delov Madžarske na zahod (Kokolj 1977: 386). Ljudje so jih morali sprejemati v svoje domove. Mali rihtar je zbobnal obvestilo, da morajo pri vsaki hiši sprazniti po eno sobo in jih sprejeti. V hiši Marije Ljuboja je prebela dva dni žena oficirja z otrokom (8. 2. 2014), Alojzija Gumilar pa je povedala, da so bili pri njih trije, ki so bili siromašni (7. 3. 2014).

Na sezonsko delo so hodili ljudje že od začetka okupacije. Nekatere je vojna presenetila v tujini med sezonskim ali stalnim delom. Pomanjkanje je sililo ljudi v iskanje zaslužka na sezonskem delu na Madžarskem. Leta 1944 so šli z Goričkega na sezonsko delo na marofé⁶, organizirano preko palerjev. Od spomladi do jeseni so bili na polju in pogosto so morali bežati z njive ter se skriti, ker je grozila nevarnost bombnih napadov. Tudi ponoči so morali iz postelje in se skrivati (Huber 2012: 84). Ludvik Grah je prav tako šel z materjo na sezonsko delo na Madžarsko, in sicer sta 5 tednov delala žetev. Kot se spominja, jih je šlo veliko, glavni, ki je vse organiziral pa je bil Vogrinčič. Vogrinčičev brat je živel na Petanjcih in preko tega brata so se vse dogovorili. Do Szombathelya so šli z vlakom, potem pa naprej do Janoshaza, v bližini katerega so delali. Delali so po cele dneve, za jesti pa so imeli na razpolago prekajeno slanino in kruh. Zajtrk, kruh in mleko, so jim pripeljali ob 8. uri, kosila pa so jim kuhale Prekmurke. Živel so v barakah, v katerih so bile bolhe. Tudi on se spominja, da so jih cel čas preletavala letala. Ko so se vračali domov, več ni bilo restavracije na železniški postaji v Szombathelyu, saj so jo že zbombardirali. N listku so dobili napisano,

⁶ Nižje pogovorno pristava (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>, 2. 6. 2015).

koliko pšenice so si zaslužili. Pšenica je hitro prišla za njimi v Puconce, tja pa so jim šli po njo kmetje, pri katerih sta delala njegova starša (10. 1. 2014).

7.3 Odpor

Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja je aprila 1944 poslalo v Prekmurje na politično delo Jožeta Kramarja – Juša in Daneta Šumenjaka – Mirana. Zaradi ugodnega položaja na svetovnih bojiščih so tudi v Prekmurju nastale boljše možnosti za razmah gibanja. Prva partizanska enota, skupina fantov Pohorskega odreda, je prišla v pokrajino 1. 10. 1944. Skupino je vodil obveščevalni oficir glavnega štaba NOV Slovenije, to je bil Ivan Majnik – Džems, njihova naloga pa je bila, da se povežejo z vsem kar je bilo politično živega v Prekmurju. Ker so se morali nenehno bojevati in premikati, naloge niso uspeli v celoti opraviti. Oktobra je prišlo tudi do množičnih aretacij. Pregarjanje in zapiranje antifašistov se je stopnjevalo. V Prekmurje so bili poslani novi aktivisti, ki jih je vodila Ela Letonja-Atena. Ti naj bi razmahnilo OF in organizirali ljudsko oblast po osvoboditvi. Pritegnili so mlade Prekmurce in postavili večje število odborov OF. Konec leta 1944 so se na Madžarskem začeli boji z Rdečo armado in v Prekmurju so začeli snovati prvo partizansko četo, ki je bila ustanovljena januarja 1945. Njen prvi poveljnik je bil Filip Korošec-Bor, politični komisar pa Franček Mirtič. Ko so četo odkrili, so jo preganjali in napadali ter poostriili represalije proti prebivalstvu, ki je bilo naklonjeno partizanom. 30. 3. 1945 je okupatorjeva oblast prenehala delovati, oblast pa so začeli prevzemati organizirani odbori OF. V notranjosti Prekmurja je bil ustanovljen okrožni odbor OF in druge narodnoosvobodilne organizacije. V začetku aprila je prišla v Mursko Soboto delegacija SNOS, pod vodstvom katere so vzpostavili vojaško in civilno oblast, upravne službe, prav tako so začeli izdajati časopis »Novi čas«. (Fujs 1985: 15–18 po Godina: »Prekmurje v letih 1941-1945«).

Kot udeleženci NOB v tej drugi fazi so bili tudi vaščani Petanjcev. V knjigi Godine so med padlimi zapisani Drvarič Alojz, Frumen Alojz in Kofjač Franc. Drvarič je umrl leta 1945 v Dachau-u, Frumen je padel istega leta v Varaždinu, Kofjač pa je bil ubit 10. 4. 1945 v eksploziji v Križevcih (1980: 228–232).

7.4 Prihod Rusov, fronta na Muri

Za vasi ob Muri s prihodom ruske vojske ni prišla osvoboditev, ampak prava vojna. Tudi na Petanjcih je potekala od 4. 4. pet tednov vojna črta (Kuzmič 2000: 87). Na levem bregu Mure sta fronto držali Rdeča armada in bolgarska vojska, na desnem pa nemška vojska z ostanki madžarske vojske, predvsem madžarski fašisti (Fujs 1985: 18 po Godina: »Prekmurje v letih 1941-1945«). Nemška vojska je preko reke nenehno obstreljevala vasi vzdolž Mure, zlasti z bližnje Kapele nad Radenci so imeli pod nadzorom celotno Prekmurje (Gomboc 2007: 54). Kuzmič navaja, da je v tem času v vasi pogorela skoraj polovica hiš (2000: 87), Kuhar pa omenja tretjino hiš (1985: 4). Točnejši podatek prinaša Gomboc, in sicer bi naj bilo požganih 34 stanovanjskih in gospodarskih poslopij, prav tako so bili uničeni murski mlini ter brod (2007: 54). Koliko hiš in gospodarskih poslopij je zgorelo, mi je pripovedoval tudi Karel Debelak, in sicer mi je naštel gospodarje, pri katerih je gorelo. Tako je po njegovih podatkih na Gornjih Petanjcih zgorelo 12 hiš in 16 gospodarskih poslopij ter na Srednjih Petanjcih 7 hiš in 10 gospodarskih poslopij. Na Gornjih je ostalo 11 vaščanov brez obojega, hiše in gospodarskega poslopja, na Srednjih pa je bilo takih 7. Pri gospodarskih poslopijih so vštetni vsi, tisti, ki jim je zgorel samo hlev ali samo skedenj in tisti, ki jim je zgorelo oboje (8. 3. 2014). Vas je bila med temi frontnimi boji izseljena (Kuhar 1985: 4).

Vas so Rusi zavzemali postopoma od Dolnjih proti Gornjim Petanjcem. Večina se zelo dobro spominja teh začetnih dogodkov, predvsem smrti grajskega upravitelja Kodile in prihoda Rusov v vas naslednji dan. 4. 4. se je s kolesom s Tišine v vas pripeljal Ivan Kodila, grajski upravitelj gradu na Tišini in njegove podružnice na Petanjcih. Kodila ni bil Petanjčan, rojen je bil v Selu. Na Tišini so bili že Rusi in peljal se je, da bi pogledal, kako je z gradom na Petanjcih. Opozorili so ga naj se ne pelje, ker so v vasi še Nemci, vendar jih ni poslušal, za kar je plačal z življenjem, saj je bil ustreljen preko pokopališča. 5. 4. je ta skupina nemških vojakov iz zasede napadla tovornjak Rdeče armade, čemu so bili priča tudi sogovorniki, ki so živeli v bližini, otroci so ob prihodu tovornjaka ležali na dvorišču na tleh ter držali roke v zrak. Mati Marije Ljuboja je šla pozneje do tovornjaka, saj so imeli Rusi na tovornjaku tudi blago (8. 2. 2014). Med vojaki, ki so bili na tovornjaku, so bili tudi civilisti, med bojem pa je padlo več ruskih vojakov (Gomboc 2007: 54).

Ljudje so pred Rusi skrivali hrano in pijačo. Tudi sami ljudje so se skrivali, saj bi morali, če bi jih ujeli, kopati strelne jarke, kateri so se kopali samo 100 metrov vstran od Nemcev. Karla

Debelaka so ujeli in vojak ga je peljal na mesto za kopanje. Vmes sta se ustavila še pri eni hiši in ko je vojak vstopil, mu je sogovornik ušel in se skrila (24. 11. 2013). Mlada dekleta so se skrivala, saj so jih ruski vojaki posiljevali, kar pa jim nadrejeni niso dopuščali, ampak so jih kaznovali. Sogovornica Marjeta Kolman je bila v kleti pri Šiftarjevih, kjer so bili tudi pomembnejši Rusi in se spominja, da je imel eden izmed vojakov nekaj z dekletom iz vasi, za kar ga je oficir kaznoval tako, da ga je poslal na bojišče ob Muri, kjer je padel (8. 2. 2014). Rusi so mladim dekletom radi poklanjali darila pa tudi ostalim prebivalcem so ves čas kaj delili. Ko so izropali soboški grad, so te predmete in oblačila delili naokrog, predvsem v zameno za kakšno opravljeno delo ali hrano ter pijačo. Otrokom so delili bombone, moškimi pa tobak. Ko so izvedeli, da je oče Marije Ljuboja čevljar, jim je moral delati čevlje. Njeni sestri so iz soboškega gradu prinesli stroj za šivanje in robca (8. 2. 2014). Ker so vojaki jemali hrano in pijačo, so to skrivali na različne načine, niso pa jemali samo vojaki, kajti ko so se morali vaščani izseliti, so po hišah kradli tudi domačini. Večina jih je skrivala hrano tako, da so skopali v kletih ali v drvarnicah luknje, v katere so potem dali meso, mast. Na podoben način je oče Ludvika Graha skrila tudi pšenico, z vrečami jo je dal v luknjo v kleti, obložil z deskami in na to dal pšenico v škatlo, ki je zgorela (10. 1. 2014). Rusi so veliko pili. Nekateri so vino skrivali tako, da so ga spuščali v vodnjake. Tako so naredili tudi starši Marije Ljuboja. Sosedov dedek, ki je ostal doma, je videl, kako je sovaščan, ki je hodil k njim in je vedel za sod, pripeljal Ruse po vino (8. 2. 2014). Sogovorniki so Ruse večinoma opisovali kot grozne, nehigienske, češ da so bili nori, ko so bili pijani, da so posiljevali ženske, da so vse pojedli in spili. Sogovornici pa sta jih tudi opravičevali, saj so se jim smilili, kot primer sta navedli »za vse niso mogli pripeljati hrane« (Kolman, Ljuboja, 8. 2. 2014).

Goričko ni doživelo fronte, kot so jo doživeli vaščani Petanjcev, vendar pa so ta čas »sobivali« z Rusi. Rusom so morali odstopati sobe v hišah. Ti vojaki, ki so prebivali v hišah, so bili pomembnejši, poleg njih so bili po hišah še kočijaži, zdravniki in oficirji. Iz tega sta se razvila posebno sožitje in naklonjenost. Domačini so pogosto ponudili hrano ruskim vojakom. Tudi Goričanci se jih spominjajo kot takih, ki so vedno dali kaj v zameno za usluge, recimo mlo in da so v zameno za hrano in pijačo delili oblačila, nogavice, blago, otrokom bombone. Nekateri jih označujejo za samosvoj, divji narod. Tudi tu so bili med vojaki taki, ki so posiljevali ženske. Veliko ljudi je moralo hoditi vojakom kopati strelne järke. Rusi so imeli postavljene šotore, ki so bili okrašeni z rožami. Ženske so jim hodile delati in kuhati, prali oblačila. Vse, od živine naprej, so imeli s seboj. Iz strahu pred še večjim pomanjkanjem so

ljudje marsikaj skrili, tako da so zakopali v zemljo, da jim vojaki ne bi vzeli. Tudi tu so se prebivalcem vojaki po eni strani smilili, vzbujali usmiljenje in sočutje (Huber 2012: 85, 86).

Ljudje so se, preden so jih izselili, skrivali v kletih. Nekateri so imeli pri sebi krampe in podobno, da bi se izkopali, če bi jih zasulo. Po več družin je bilo v eni kleti in več sogovornikov je povedalo, da so bili domači v tistem delu kleti, kjer so imeli pijačo ali pa tam kjer je bila pijača, ni bilo nikogar, ostali pa so ležali vse okrog po sobah. Otroci so tudi v teh groznih časih našli način za igro. Igrali so se z naboji. Na njih so zabijali s sekiro, da je pokalo. To jim je bilo zanimivo. Marjeta Kolman in ostali otroci tam so enkrat znosili naboje na kup, zložili so jih kot za kres in so potem hoteli zakuriti v bunkerju. Na srečo jih je opazil en vojak in jih razgnal (8. 2. 2014). Seveda je prišlo kdaj tudi do kakšnih poškodb, vendar ni nobeden omenil, da bi se komu zgodila kakšna hujša poškodba.

Ko so se morali seliti, so nekateri šli k sorodnikom, drugi pa pač tja, kjer so jih sprejeli. Družina Franca Žemljiča je šla v Rankovce, kjer je bila poročena njegova sestra, potem ko so morali iti tudi iz Rankovcev, so šli naprej v Borejce (27. 12. 2013). Ludvik Grah je živel v kotu ob Muri, njegovi in ostali, ki so živeli ob Muri, so bili skupaj v eni kleti. Ko se je začelo streljanje in so morali iti, so eno noč še prespali še pri drugih sovaščanih, potem pa so šli naprej v Polano. S seboj so vozili kar je kdo lahko dal na voz. V Polani so se srečali z znancem, ki je bil s Suhega vrha. Ta jim je v Suhem vrhu zagotovil prenočišče pri dobrem kmetu in njegovi ženi. Vsi skupaj so spali v veliki sobi, kjer je potekal pouk prvega razreda, podnevi pa so pomagali gospodarjema pri opravilih. Z enega hriba v bližini njihovega bivališča se je videlo Petanjce in tja so hodili zvečer gledat, kako je v vasi gorelo (10. 1 2014). Marjeta Kolman je bila v kleti pri Šiftarjevih, kjer so imeli Rusi glavni štab, zunaj pa bunkerje. Od tam so streljali na Kapelo. Za nekaj časa so se odselili v Kupšince, nato pa so prišli nazaj na Tišino (8. 2. 2014). Ko so se morali izseliti, nekateri niso želeli oditi, to so bili predvsem starejši ljudje. Oditi pa niso želeli tudi nekateri mladi, saj so se bali, enako je bilo s sestro Alojzije Gumilar. Njihova hiša je bila nekaj časa na meji, oni so bili pod Rusi, v sosednji hiši, ki je bila malo oddaljena, pa so bili še Nemci. Njuna družina je imela v kleti zaklonišče. Ona, mati in brat so se po kolenih plazili k sorodnikom v vasi, nato so odšli v Gradišče ter naprej k materini sestri v Borejce. Sestra je ostala doma v kleti, ker jo je bilo strah iti njima (7. 3. 2014). V njihovi kleti so bili tudi sosedovi, ki so dobili obvestilo, da se morajo izseliti, ko so bili Rusi še v Murski Soboti. Ti sosedje so bili družina Karla Debelaka. On in njegova brat ter sestra so odšli k sorodnikom na Dolnje Petanjce; oče, mati ter babica pa so bili pri sosedovih v kleti. Potem sta v kleti ostali samo še babica in sestra Alojzije. Ko so

Nemci njihovo hišo sežgali, je bilo vse v ognju, omenjeni vaščanki pa so uspeli Ruši rešiti (24. 11. 2013). Mirko Gumilar in njegovi so šli v Černelavce. Male stvari so dali na voz in so šli, tam so bili pri družini, kjer je njegov brat delal v gostilni, preden je bil vpoklican. Spali so v skednju, oče in mati pa sta vsak tretji dan hodila domov gledat kakšna je situacija (7. 2. 2014). Družina Števanec Lojzeta je šla v Kupšince. Tudi oni so hodili domov gledat stanje preko Črnskih meja, ker so Nemci streljali s Kapele, so se skrivali za drevjem (11. 1. 2014). Viktor Gabor in Marija Debelak sta šla najprej v Rankovce, potem ko se morali seliti tudi iz Rankovcev pa so šli v Borejce. Ker vojaki niso spustili njihove živine iz hlevov, so hodili domov redno krmit živino, molst krave (6. 2. 2014, 8. 3. 2014).

7.5 Konec vojne

Vrnitev domov je bila težka, saj so naokrog po njivah, po dvoriščih, ležale mrtve živali. Zaradi tega je vse zelo smrdelo, polno je bilo raznorazne golazni, uši, bolh. V vasi je vladal nered. Živino so hodili potem zakopavat. Del vasi, okrog grofovskega ozemlja, je večinoma pogorel. Tam so bile cimprače, ki so zaradi slamnatih streh še bolj gorele. Ali je gorelo ali ne, je bilo odvisno tudi od lege hiše in gospodarskega poslopja. Na Dolnjih Petanjcih ni gorelo, saj je bila tam Mura predaleč, hiše pa so branila tudi drevesa. Na Srednjih in Gornjih Petanjcih, od gasilskega doma proti Radencem pa je čistina, Mura je blizu, zaradi tega je bila verjetnost vžiga večja. Koliko hiš in gospodarskih poslopij bi naj zgorelo, sem pisala v uvodu prejšnjega podpoglavja. Veliko hiš, ki sicer niso pogorele, je bilo drugače uničenih in poškodovanih. Nekateri se niso imeli kam vrniti, ker jim je vse pogorelo. Družina Ludvika Graha in še nekateri sovaščani so nekaj časa živeli na »marofu«. Grad je bil prazen, zato jih ni nihče podil ven (10. 1. 2014). Tudi Josefa Gumilar je nekaj časa živela v drugi hiši, in sicer je družina, ki je bila v Kultubundi odšla v Nemčijo in tako so lahko potem živeli v tisti hiši (7. 2. 2014). Družina Alojzije Gumilar je spala v kleti, vsi skupaj v eni postelji (7. 3. 2014). Veliko je bilo po hišah pokradenega, o čemer sem že prej pisala, da so sogovorniki pripovedovali, da so to kradli bolj »civilni« kot pa vojaki. Uničeni so bili njihovi gozdovi na desni strani Mure, saj so iz njih sekali veje, ki so jih uporabljali za bunkerje. Prav tako so bile znotraj dreves jeklene krogle. Ljudje so morali čim prej začeti pospravljati nered, začeti delati na poljih, popravljati hiše, tisti, ki so ostali brez vsega pa začeti graditi nove hiše in poslopja.

8. ZAKLJUČEK

Vojna se je za Jugoslavijo začela 6. 4. z nemškim napadom. Nemški okupaciji Petanjčani, podobno kot ostali Prekmurci, niso nasprotovali, ravno nasprotno, mnogi so bili veseli nemških vojakov, saj so pričakovali boljše življenje. Veliko prebivalcev je bilo navdušenih nad dobro oboroženo nemško vojsko. Nemci, ki so v Prekmurju ostali 10 dni, niso delovali kot okupatorji. Nad madžarsko vojsko ni nihče pokazal navdušenja, saj je bila zelo slabo oborožena, prav tako ni bila motorizirana. Prebivalstvo v večini ni bilo zadovoljno s ponovno madžarsko oblastjo, čeprav jim po drugi strani ni bilo težko sprejeti okupacije, ker je bila mirna in predvsem usmerjena v propagando. Za prvo obdobje okupacije so značilne besede, ki jih je zapisala Fujsova: »Večina Prekmurcev pa je živela in delala po sebi lastni logiki preživetja. Na sezonska dela so se namesto na nemška, francoska, slavonska ali vojvodinska posestva odpravljali na madžarska« (1997: 184). Prebivalcem je bila najpomembnejša skrb za preživetje. Ker so imeli stike z ljudmi na drugi strani reke, so si sedaj medsebojno pomagali z izmenjavo surovin, ki so primanjkovali v tem vojnem času. Na desni strani je primanjkovala predvsem hrana, na levi, petanjski strani pa oblačila in obutev. Vsi pa se niso sprijaznili z okupacijo, organiziran je bil narodnoosvobodilni boj, ki pa je trajal le do oktobra 1941, ko so Madžari usmrtili najpomembnejše sodelavce, veliko drugih pa je bilo poslanih v taborišča. V boju je sodelovala tudi Šiftarjeva domačija na Petanjcih. Pomembna sprememba, predvsem za otroke, je bila uvedba madžarskega jezika, ki jim je povzročal velike težave. Tudi v šolah so se morali učiti madžarsko. Tišinska šola je bila ena izmed tistih, kjer je bil učni madžarski jezik, kar je bilo za učence zelo težko, saj niso razumeli učiteljev. Vaščani so se neposredno srečali z vojno, ko je bil kdorkoli od družinskih članov vpoklican v vojsko, kar je v družine prineslo negotovost in skrb. Vse se spremenilo leta 1944, ko je prišlo do spremembe oblasti in je bila razglašena splošna mobilizacija. Takrat jih je moralo velik hoditi kopat strelne järke pa tudi čedalje več jih je bilo mobiliziranih v vojsko. Nekateri so se rešili bojišča tako, da so pobegnili, nekatere so zaradi pobega iz vojske usmrtili. Življenje je postajalo vse težje. Najtežje za vas pa je bilo obdobje, ko so prišli v Prekmurje Rusi in ga osvobodili, za vasi ob Muri pa se je takrat začela »prava vojna«. Od 4. 4. je naslednjih pet tednov potekala fronta, na levi strani Mure so bili Rusi, na desni pa Nemci in Madžari. To obdobje je bilo za sogovornike in ostale Petanjčane najtežje v vseh štirih letih. Ruse so sogovorniki označevali kot nore, ves čas pijane, nehigienske, kot tiste, ki so vse spili in pojedli. So se pa nekaterim tudi smilili in so iskali opravičila za njih. Veliko jih je

omenjalo, da so jim ves čas kaj delili. Najprej so se vaščani skrivali po kletah, potem pa so morali zapustiti svoje domove, saj so Nemci obstreljevali vas. Selili so se v okoliške vasi, nekateri pa tudi dalje, k ljudem, ki so jih vzeli k sebi. S seboj so si na vozovih peljali osnovne stvari, nekateri pa so odšli brez vsega. Večina se jih je morala seliti večkrat, saj so tudi druge vasi izseljevali. Veliko hiš in gospodarskih poslopij je pogorelo ali bilo drugače uničenih. V vasi je bilo polno nesnage, uši, bolh, smrdelo je po razpadajočih živalih. Veliko prebivalcev je bilo oškodovanih za mnoge materialne stvari, ki pa naj bi jih bolj kradli domačini, civilno prebivalstvo, torej ne vojaki. Petanjčani in prebivalci Goričkega so prva tri leta okupacije dojemali podobno in tudi podobno v tem času živeli. Na Goričkem so bile razmere za kmetovanje in preživljanje ljudi še težje, zato so bili še bolj usmerjeni zgolj v lastno preživetje. Prebivalci Goričkega so se neposredno srečevali z vojno ob mobilizacijah fantov in moških ter ob prehodih vojakov skozi vas, niso pa doživeli bojnega dogajanja na domačih tleh kot vaščani Petanjcev, zato dojemajo to obdobje, ko so sobivali Rusi, bistveno drugače. Sogovornikom so najbolj ostali v spominu »pomembnejši dogodki«. Večina se jih je najprej spomnila na Ruse in fronto ob Muri, saj je bilo to za njih zelo težko obdobje ter na začetek vojne z uničenjem mostu. Samo obdobje pod madžarsko oblastjo do druge polovice leta 1944 jim ni ostalo toliko v spominu, saj so takrat »normalno delali« kot prej, tudi šola se jim ni zdela strašna in ji niso dajali velikega pomena. Če bi morali opisati drugo svetovno vojno in vrnitev domov z nekaj besedami, bi te verjetno bile »sefelej smo skous dalij, žmetno je bilou«⁷.

⁷ Veliko vsega smo preživel, bilo je težko.

8.1 Summary

On the 6th of April, the Yugoslavia was attacked by German army. Local villagers from Petanjci did not oppose to this occupation, the same as the other people from Prekmurje. Many people expected a better life under the German occupation. There were a lot of people who were enthusiastic about well armed Germans. German soldiers have stayed in Prekmurje for 10 days and they did not act like occupiers. After German occupation Hungarian army came to Prekmurje and because of their poorly armed army nobody showed any enthusiasm for them. Most people were not satisfied with Hungarian authority. On the other hand, it was not difficult to accept their authority, because it was not violent and it was based on propaganda. Characteristics for this first period of occupation were that most people were living and working to survive, seasonal work they were travelling to Hungary instead of the German, Slavonian or Vojvodina estates. One of the most important factors was the power to survive. Villagers from Petanjci had many contacts with other people on the other side of the Mura river. During the war they helped each other on their daily basis. On the left riverbank people had food, but there was lack of clothes and shoes. On the other side of riverbank the situation was just opposite, so they exchanged many basic clothes or various food. In Prekmurje there were people who started the National Liberation Army and some of the participants were from Petanjci. Because of this the locals were suppressed by authority and many of them were sent to concentration camps. An important element was the introduction of Hungarian language. This represented a huge problematic issue, especially for local children who had to learn it at school. The same situation had happened in Tišina where children did not understand teachers or vice versa. Both, younger and older population met directly with the war, especially when one of the family members had to go to the battle. That caused a huge concern to the whole family. In 1944, the authority in Hungary was changed. Everyday rituals became more and more difficult, mostly because of the general mobilization. Local villagers were forced to dig ditches for German soldiers and many of men were moved to the army. Some of them escaped from a battlefield and came back home. The hardest time for villagers appeared when Russians came and liberated Prekmurje. That meant the beginning of a real war for the people located next to the river Mura. The main frontline proceeded from 4th of April, 1945. On the left side of the river were placed the Russians soldiers and on the right side there were Germans and Hungarians. Russian people made an impression of crazy, drunk and unhygienic nation. Some people felt sorry for them and they were looking for apologies for their behaviour. Locals also said that Russians had always something to share. People were hiding in their basements, but soon enough they were forced to leave. They looked for a place to stay in distant villages. A lot of them travelled with wagons or other basic items, however, many of them had nothing at all. Some of the locals had to move several times, mostly because of additional evictions. When they came back, many houses were burnt, the environment was filthy, dirty, there were also a lot of fleas and dead animals which spread rotten smell all over the village. Many villagers were left without any material things. Inhabitants from Petanjci and inhabitants from Goričko lived and experienced the war in a similar way. Locals from Goričko were even more focused on their own survival, mostly because of heavy conditions for farming. At the end of the war their

experiences differ, the reason lies in the fact that they did not experience the battlefield. Interviewers mostly remember the “important things”. The majority remembered Russian army and the beginning of the front in 1941. There was a minimum amount of information about the second half of 1944 when locals still lived the “easy way of life”. If they described the period between the Second World War in a few statements, the sentence would be »We have gone through a lot, those have been difficult times for us«.

9. LITERATURA

Firbas, Peter

2005 *Mura: od avstrijske do hrvaške meje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Fujs, Metka

1985 □ Prekmurje v letih 1919–1945. □ V: *Petanjci-vrt spominov*. Ljubljana: ČZDO Komunist, TOZD Komunist Ljubljana, Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Str. 12–19.

1997 □ Izhodišča madžarske okupacijske politike. □ *Prispevki za novejšo zgodovino* 37(2): 175–186.

1997 □ Okupacija ali osvoboditev, Madžari, Vendi ali Slovenci? □ V: *Katalog stalne razstave*. Janez Balažic in Branko Kerman, ur. Murska Sobota: Pokrajinski muzej. Str. 297–306.

Godina, Ferdo

1980 *Prekmurje 1941-1945: prispevek k zgodovini NOB*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Gomboc, F.

2000 □ Po dobrih šestih mesecih so ga porušili: pred 60 leti so zgradili most na Muri pri Petanjcih: med vojno so se vozili z brodom. □ *Vestnik*, 28. 9., str. 9.

Gomboc, Franc

2007 *Naša vas Murski Črnci ob 110 letnici kapele*. Murski Črnci: Organizacijski odbor.

Huber, Ivanka

2012 □ Občutenje druge svetovne vojne na Goričkem. □ V: *VOJNE na Slovenskem: pričevanja, spomini, podobe*. Maja Godina Golija, ur. Ljubljana: Založba ZRC. Str. 77–89.

Jug Šadl, Klaudija, Andreja Ribaš

2012 *Pozdravljeni v občini Tišina*. Tišina: Občina Tišina.

Kokolj, Miroslav, Bela Horvat

1977 *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Kokolj, Miroslav

1984 *Prekmurski Slovenci od nacionalne osvoboditve do fašistične okupacije 1919–1941*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Köleš, Tomo

2006 □Z desnega na levi breg Mure: Radenci - Petanjci. □ *Vestnik*, 27. 4., str. 9.

Krajevni leksikon dravske banovine

1937 *Krajevni leksikon dravske banovine: krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine*. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine.

Krajevni leksikon Slovenije

1980 *Krajevni leksikon Slovenije: repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in turističnimi podatki vseh krajev Slovenije. Knj. 4: Podravje in Pomurje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Krajevni leksikon Slovenije

1995 *Krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana: DZS.

Kuhar, Peter

1985 □Petanjci – vrt spominov in tovarištva. □ V: *Petanjci – vrt spominov*. Lado Pohar et al., ur. Ljubljana: ČZDO Komunist, TOZD Komunist Ljubljana, Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Kuzmič, Franc

2000 □Petanjci skozi čas. □ V: *Protestantizem – zatočišče izgnanih na Petanjcih (Nádasdyjev dvorec) : zbornik znanstvenega srečanja v Radencih in na Tišini (28. in 29. oktober 1999)*. Jože Vugrinec, ur. Petanjci: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, Ljubljana: SAZU. Str. 85–90.

Majcen, Franček

1994 *Prekmurska četa: med Muro in Rabo: prispevek k zgodovini NOB v Prekmurju*. Murska Sobota: ČZP Enotnost.

9.1 Internetni viri

"Kapelica pred Vrtom." Ustanova Dr. Šiftarjeva fundacija: < <http://www.dr-siftar-fundacija.org/si/vsebina/vrt/vrt-danes/kapelica-pred-vrtom/>>, 1. 12. 2015, (12:30).

"Marof". SSKJ: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=marof&hs=1, 2. 6. 2015, (21. 00).

"Naselja." Občina Tišina: <
http://www.tisina.si/index.php?option=com_content&view=article&id=139&Itemid=112>, 1. 2. 2015, (12:00).

10. USTNI VIRI

Debelak Karel (roj. 1929). Petanjci, 24. 11. 2013, 8. 3. 2014, 1. 5. 2015.

Debelak Marija (roj. 1929). Petanjci, 8. 3. 2014.

Gabor Viktor (roj. 1932). Petanjci, 6. 2. 2014, 1. 5. 2015.

Grah Ludvik (roj. 1929). Petanjci, 10. 1. 2014, 30. 4. 2015.

Granfola Veronika (roj. 1924). Murski Črnci, 28. 12. 2013.

Gumilar Alojzija (roj. 1936). Petanjci, 7. 3. 2014.

Gumilar Josefa (roj. 1927). Petanjci, 7. 2. 2014.

Gumilar Mirko (roj. 1930). Petanjci, 7. 2. 2014, 29. 4. 2015.

Kolman Marjeta (roj. 1934). Petanjci, 8. 2. 2014, 29. 4. 2015.

Ljuboja Marija (roj. 1931). Petanjci, 8. 2. 2014, 29. 4. 2015.

Števanec Lojze (roj. 1932). Tropovci, 11. 1. 2014.

Žemljič Franc (roj. 1928). Petanjci, 27. 12. 2013, 29. 4. 2015.

11. SEZNAM PRILOG

Slika 1

Avtor slike: Sara Bertalanič

Petanjci, 29. 3. 2015

Opis: Na sliki je spominska plošča padlim vaščanom med drugo svetovno vojno na kapeli Marije pomočnice na Petanjcih.

Slika 2

Sken

Avtor slike: neznan

Petanjci, april 1941

Opis: Na sliki je porušeni petanjski most.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo in da so uporabljeni viri ter literatura korektno navedeni.

Ljubljana, 4. 6. 2015.

Sara Bertalanič

Izjava kandidata/kandidatke

Spodaj podpisana Sara Bertalanič izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno ter dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis: